

Archeologický výzkum v areálu tvrze ve Volyni, okr. Strakonice

ANTONÍN HEJNA

V letech 1975—76 prováděl Archeologický ústav ČSAV v souvislosti se stavebními úpravami objektu muzea ve Volyni zčásti revizní, zčásti zjišťovací výzkum v objektu bývalé tvrze i v jeho nejbližším okolí.

Volyňská tvrz, situovaná na okraji terasy nad levým břehem řeky Volyňky, je v dnešní dochované podobě prostým dvoupatrovým objektem na obdélném půdorysu, orientovaným podélnou osou ve směru Z—V, s rozsahem 26×9 — $9,5$ m a výškou 12,25 m. Stavba vybudovaná z lámané žuly, v nárožích osazená tesanými kvádry, je datována jako celek do 14. století a představuje zřejmě hlavní objekt většího stavebního komplexu bývalé tvrze. Kromě palácového objektu se dochovala z původní výstavby hradební zeď na severní a na části západní strany, zpevněná v SZ nároží polygonální věží. Na vnější straně hradební zdi zůstal zachován i původní příkop. Stavební situace i terénní konfigurace na ostatních místech byla porušena pozdějšími zásahy a úpravami, z nichž nejvýraznější byla stavba komunikace na východní straně. Jižně od objektu tvrze stojí farní kostel, dochovaný v původní gotické podobě, na ploše mezi tvrzí a kostelem byl dnes již neexistující hřbitov, na straně jihozápadní se původní situace a terénní konfigurace změnila výstavbou farního dvora a hospodářských objektů.

Areál volyňské tvrze byl již dříve předmětem zájmu i archeologického zkoumání. Z roku 1912 pochází zpráva J. V. Želízka o nálezech kostrových hrobů vybavených záušnicemi a krytých žulovými deskami (Želízko 1912), později prováděl výzkum ve volyňské tvrzi, zvláště v jejím východním suterénu J. Kretší (1924—25). Poznatky získané pracemi dřívějších badatelů byly jasným svědectvím významu i starobylosti Volyně, zvláště pak areálu, na němž byla v období vrcholného středověku vybudována tvrz.

První zpráva o existenci Volyně pochází z roku 1271 a uvádí „provincia Volinich“ (Emler, Reg. 1179). K roku 1299 bylo vysazeno městečko proboštem pražské kapituly Oldřichem (Šimák 1938), v roce 1327 se poprvé uvádí farní kostel a opevnění. Tehdy byla Volyně střediskem újezdu, zahrnujícího 20 vesnic, zmiňovaného již k roku 1299, později pak střediskem kraje, který byl v době vlády Jana Lucemburského v majetku královny Elišky. První přímá zpráva o tvrzi pochází z roku 1395, kdy je uváděn jako purkrabí Dalibor z Melíkovíc (Sedláček 1897). V roce 1436 sídlil na tvrzi Přibík z Klenového, od 2. poloviny 15. století se však Volyně dostala v osobě Jošta z Rožmberka, probošta pražské kapituly a člena johanitského řádu ze Strakonice do majetku johanitů a teprve v roce 1629 se stala opět majetkem pražské kapituly, tehdy však již není zmínka o existenci tvrze.

Význam Volyně, podložený daty psaných pramenů, doplňuje F. Teplý (1903) názorem, že Volyně byla již v době hradištní, konkrétně v 9. století, sídlem vladaře, správním centrem, které se tu vytvořilo po zániku hradiště u Němě-

tic. Mezi nepochybně nadsazeným názorem F. Teplého a poměrně pozdním datem první písemné zprávy o Volyni bylo vakuum čtyř století, které zčásti vyplňovaly zmíněné již nálezy kostrových hrobů, datované J. V. Želízkem (1912) do 10.—11. století, stejně jako nálezy J. Kretšihó ze suterénu volyňské tvrze. Bylo proto zřejmé a nutné, aby nový archeologický výzkum zrevidoval dosavadní poznatky a novými objevy přispěl k řešení otázky počátků osídlení v areálu sídla a jeho významu před založením tvrze ve 14. století. Složitost sídlištního i stavebního vývoje tohoto místa naznačil zmíněný již výzkum J. Kretšihó ve východním suterénu tvrze, kde zachytil na ploše $9 \times 6,5$ m 25 kostrových hrobů a fragment blíže neurčitelného lomového zdiva s pravouhlým zalomením, podle zjištěné situace patrně jižní stěnu a JZ nároží staršího neznámého objektu.

Nový výzkum, zahájený v roce 1974 a pokračující v letech 1975—76, zachytil na ploše východního suterénu tvrze další čtyři kostrové hroby, kromě nich kumulaci 4 lebek a v severozápadní části plochy objevil obvodové zdivo části staršího zaniklého objektu včetně jeho JV nároží, jehož zbývající větší část byla překryta zdívem stojící tvrze, případně zničena při jejím zakládání. Objekt s podlažím zapuštěným pod úroveň terénu bylo možno podle keramických nálezů datovat do 13. století. Ve zjišťovací sondě vedené podél jižní obvodové zdi stojícího objektu, na jeho vnější straně, byly zjištěny kromě hrobů mladšího hřbitova doklady staršího pohřebiště, charakterizovaného kamennými náhrobními deskami a odpovídajícího určité skupině hrobů zjištěných pod východní částí tvrze.

Na severním nádvoří, zvláště v jeho SZ části, byly objeveny relikty zdiva s lomovou konstrukcí, dokládající existenci obdélného objektu s podlažím rovněž zapuštěným pod úroveň terénu, jehož založení a trvání bylo možno uvést v souvislost se založením tvrze ve 14. století. Tento objekt, jehož západní obvodovou zeď lze nejpravděpodobněji ztotožnit s nynější západní hradební zdí, tvořil původně západní trakt stavebního komplexu tvrze.

Zjištěné skutečnosti dovolují zcela objektivně konstatovat dlouhodobý a složitý sídlištní i stavební vývoj na tomto místě předtím, než zde byla ve 14. století založena tvrz, doložená dodnes původním sídelním objektem a částí vnějšího opevnění s příkopem a hradební zdí. Lze říci, že tvrz 14. století spolu s poněkud mladším ohrazením představuje poslední, nejmladší fázi staršího vývoje, jehož počátky můžeme objektivně položit do mladší doby hradištní.

První fázi, k níž náleží relikty blíže neidentifikovatelné stavby s kamennou konstrukcí a pohřebiště s kostrovými hroby, krytými zčásti kamennými, hrubě opracovanými deskami, můžeme podle charakteru pohřebiště, podle nálezů esovitých záušnic i podle nálezů keramických fragmentů v porušeném terénu na jižní vnější straně tvrze datovat do průběhu 11.—12. století. V této době lze vidět počátek osídlení výběžku svažité terasy, na jejíž části vzniklo kostrové pohřebiště. Je pozoruhodné, že plocha ležící západně od dnešního areálu tvrze je dodnes označována jménem Hradčany. Ačkoliv neznáme z tohoto místa věrohodně doklady sídlištních objektů, dokazuje sama existence pohřebiště s náhrobními deskami, stejně jako torzo objektu s kamennou konstrukcí, že osídlení této první fáze bylo významné, že Volyně měla patrně již v této prvotní fázi význam určitého centra sídlištní oblasti v povodí Volyňky, jejího středního toku, v možné souvislosti se zánikem starších sídlištních center, zvláště nejblíže ležícího hradiště u Němčtic.

Druhou fází dokládá zčásti zachycený kamenný objekt pod východní stranou tvrze, na SZ ploše jejího suterénu. Tento objekt lze podle stavebních znaků i podle jednotného nálezového obsahu datovat do 13. století, spíše do průběhu jeho 1. poloviny. Ačkoliv nelze vyloučit trvání pohřebiště i v průběhu té-

to fáze, zůstává podle výsledků dosavadního výzkumu zmíněný objekt jediným věrohodným dokladem postupujícího sídlištního i stavebního vývoje. Funkce objektu byla nepochybně obytná a lze v něm vidět s velkou pravděpodobností obytnou část staršího sídelního komplexu.

Třetí fáze vývoje v areálu volyňské tvrze byla doložena nálezem tří kostrových hrobů v zásypu objektu druhé fáze. Z této skutečnosti vyplývá, že kamenný objekt druhé sídlištní a stavební fáze neměl dlouhé trvání a že poměrně záhy, patrně na přelomu 13. a 14. století, došlo nejen k zániku tohoto objektu, ale k celkové situační změně i na jeho vnější ploše, kterou zaujalo mladší, již středověké pohřebiště. Jeho dokladem jsou nejen tři zmíněné hroby uložené do zásypu zaniklé stavby, ale i některé z hrobů, které pod východním suterénem tvrze objevil J. Kretší.

Čtvrtou stavební i sídlištní fázi dokládá dochovaná stavba vrcholně středověké tvrze, datovaná na podkladě stavebního rozboru do 1. poloviny 14. století s tím, že její východní část byla vybudována dříve než část západní. Skutečnost, že již v průběhu 1. poloviny 14. věku byla založena alespoň část dochované tvrze, znamená, že existence pohřebiště, existujícího po zániku objektu druhé stavební fáze, netrvala dlouho a byla spíše dočasným jevem, který podstatně nenarušil kontinuitu stavebního vývoje i významu místa.

Areál tvrze ve Volyni je pro nás po provedení a zhodnocení archeologického výzkumu dokladem významové kontinuálnosti dané lokality od mladší doby hradištní, vrcholící ve 14. století stavební formací opevněného sídla — tvrze.

Literatura

- Beneš Antonín-Břicháček Pavel., 1975: Nálezová zpráva o výzkumu ve Volyni, Archiv AÚ ČSAV, Praha.
- Kretší J., 1924—25: Historické objevy ve volyňské tvrzi, PA XXXIV, 486.
- Sedláček A., 1897: Hrady, zámky a tvrze království Českého XI, 272.
- Šimák J. V., 1938: České dějiny I 5, Středověká kolonizace v zemích Českých.
- Teplý, F., 1903: Dějiny města Volyně.
- Želízko J. V., 1909: Příspěvky k předhistorii jižních Čech, PA XXIII, 431.
- 1910—12: Příspěvky k předhistorii jižních Čech, PA XXIV, 11 n.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die archäologische Untersuchung auf dem Areal der Feste in Volyně, Bez. Strakonice

Die mittelalterliche Feste in Volyně, deren Hauptwohnobjekt mit einem Teil der Schanzen und des Außengrabens erhalten blieb, war schon in den zwanziger Jahren unseres Jahrhunderts Gegenstand von Untersuchungen, die J. Kretší vorgenommen hat. Er konnte den älteren Belegen eines Skelettgräberfeldes weitere von Steintafeln bedeckte Gräber hinzufügen; sie werden zum Teil von S-förmigen Ohrgehängen datiert. Kretšís Untersuchung hielt außerdem das Relikt eines älteren gemauerten Objekts fest. Es war also klar, daß die mittelalterliche Feste in Volyně im Laufe der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts an einer Stelle mit älteren Besiedlungsspuren gegründet wurde.

Im Rahmen der Baurekonstruktion der Feste, die heute als Museum dient, wurden in den Jahren 1974—1976 Ermittlungsforschungen angestellt, die weitere bemerkenswerte Ergebnisse zeitigten; sie lassen die Besiedlungskontinuität dieser Stelle von der Mitte des 11. Jahrhunderts an als sicher erscheinen.

Die erste Siedlungsphase wird von dem erwähnten Gräberfeld mit dem Relikt eines nicht näher zu bestimmenden steinernen Bauobjektes und von Siedlungsspuren, vor allem Keramik, belegt, die sich in die Zeit von der Mitte des 11. bis in den Anfang des 13. Jahrhunderts stellen lassen.

Die zweite Siedlungsphase entspricht dem Wohnobjekt, dessen Teil unter der noch stehenden Ostpartie der Feste entdeckt wurde. Die Existenz eines Gräberfelds wurde für diese Phase nicht nachgewiesen. Das Objekt mit der Steinkonstruktion und einem unter das Geländeniveau vertieften Fußboden stammt nach den Keramikfunden aus der Zeit um die Mitte des 13. Jahrhunderts.

Die dritte Siedlungsphase repräsentiert abermals ein Gräberfeld, das auch den abgekommenen Bau der zweiten Siedlungsphase bedeckte. Das jüngere Gräberfeld fällt in die Zeit um das Jahr 1300.

Der vierten Besiedlungsphase gehört die mittelalterliche Feste, die im Laufe der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts gegründet wurde. Ihre Existenz wird zwar erst zum Jahr 1395 schriftlich erwähnt, wir wissen jedoch, daß Volyně bereits im Jahr 1299 ein Städtchen und Zentrum der umgebenden Besiedlung, in der zum erstenmal zum Jahr 1271 genannten Provinz, gewesen ist.

Aus der Gegenüberstellung der schriftlichen Daten mit den Ergebnissen der archäologischen Erkundung läßt sich nicht nur die Kontinuität der Besiedlung von der Neige der Burgwallzeit an, sondern auch die Bedeutung dieser Besiedlung objektiv ableiten, die in die Gründung einer hochmittelalterlichen Feste mündete.